

Rættarsamfelagið í USA og McCarthyisman

Í roynd at verja grundlógina beint eftir seinna heimsbardaga, breyt amerikanski staturin tey mest grundleggjandi rættindini, tað sum amerikanar helst vilja vørumerkja seg við, nevnliga rættur hins einstaka at virka, at hava politiska áskoðan, at mótmæla, at vera tryggur og vardur av dómstólunum. Síðsti partur er um, hví McCarthyisman hvarv so skjótt, harumframt verður rørslan sett í størri høpi. Er t.d. rørslan enn at hóma í amerikanska samfelagnum...

Her er vist hvussu teknarin í Washington Post uppfataði Reagans Nicaragua politikk. Í 1987 kom fram at USA, undir Reagan, hevði selt vápn til Iran fyrri at fíggað "kontranum" (t.e. mótkollveltingarherlið) í Nicaragua, fyrri at koppa fólkavaldi Ortega og sandinistaflokkin. Hetta eydnaðist eisini at enda. Hetta fekk, rættuliga lugið ongar fylgjur fyrri Reagan ella republikanarnar, ið árið eftir aftur fingur forsetan. Á tekningini sæst tíðuligt, hvussu ironiskur teknarin er, ið letur Reagan bera ein kontrahermann. Reagan nevndi Nicaraguansku mótkollveltingarmennirnar "brøður sínar."

SONJA JÓGVANSDÓTTIR

Orsøkir til fall McCarthyismunnar eru fleiri í tali. Ein av høvudsgrundunum er, at McCarthy sjálvur fall, og í fallinum tók hann nakað av broddinum av McCarthyismuni. McCarthy byrjaði at grava sína egnu grøv, tá hann alment fanst harðliga at republikansku stjórnini í 1953. Aðrenn høvdu nógvir senatorar nytt McCarthy og hansara framferðarhátt,

m.a. í valstríði, og at koma fram alment. Nú royndu teir flestu at skapa fjarstöðu, m.a. vildi Nixon onki hava við McCarthy at gera. McCarthy hálði trygdarnetið undan sær tá hann ákærði herin verða kommunist vinir. Hetta hevði við sær Army-McCarthy hoyringarnar, ið vóru sjónvarpaðar beinleiðis. Nú sá amerikamenn framferðarhátt McCarthy. Tað vóru sett 46 punkt upp sum nevndin skuldi døma um. Nevndin var sera varin, og ansaði eftir at ikki fordøma McCarthy fyrri leiklutin sum kommunistautreinsari. Nevndin ynskti ikki at fordøma McCarthy fyrri at standa á odda fyrri McCarthyismuni. Senatið fordømdi tí McCarthy fyrri ikki at hava givið nevndini, ið var sett á kanna hansara leiklut undir valinum í 1952, fundarboð og, at hava tosað aftanfyrri ryggin á senatsnevndini, ið skuldi kanna

tey 46 punkti um hann. McCarthy doyði 1957 av drykkiskapi. Javnvágin McCarthyisman hevði havt var soleiðis brotin, og aftaná fordømingina lættnaði tað fyrri republikansku leiðsluni. Uttanríkispolitisku víður-skiftini batnaðu í 50'unum. Koreagríggj endaði 1953, Genevráðstevna var um frið í vietnam í '54 og friðaravtala varð gjørd um Eysturríki 1955, altjóða toppfundir vóru millum heimsleiðararnar. Hesi tingini, vóru við at minka um kommunistaræðsluna, tí teir "góðu" og teir "óndu" høvdu sama høvudmálsetningu, nevnliga at ongin ynskta byggja heimsbardaga. (Í øllum før-um ikki eftir at Stalin var deyður) Russar vóru í rúmdini í 1957. Henda hending gjørdi eisini at amerikanar mistu bundnu hugsanina um russar. Aðrenn var hildið at kommunisman í Russlandi einans var eitt kúglingarvald, ið gjørdi lívið hjá fólkinum ó-líviligt. Við Sputnik sáðu amerikanar, at russar høvdu annað at gera enn einans at kúga sít egna fólk.

Amerikanar byrjaðu eisini í tíðini eftir 1954 at geva búskapar-, rasu-, og sosialum spurningum stórra ans.

forsetunum. Vanligt er at velja eftir politiskum líti. Tí eydnaðist tað hjá Roosevelt í síni tíð fáa New-deal lóg-aruppskotini ígjøgnum hægstarætti, tí hann slapp sjálvur at velja dómarnar, og valdi tí eisini liberalar dómara. Summi av uppskotum Roosevelts høvdu annars aðrenn verið dømð í stríði við grundlógina. Nak-að av valdinum, ið státnir aðrenn sjálvir høvdu havt, varð flutt til stjórnina. Somuleiðis kundi og bland-aði stjórnin seg nú upp í sosialar og búskaparspurn-ingar. Her vóru so nakrir stórir lögfrøðistrupulleikar avgreiddir.

Warren dómari

Í 1953 setti Eisenhower republikanar Warren sum hægstarættardómara. Hesin var, hóast republikanari, sera liberalur í dómningini. Sakir viðvíkjandi einstaklinginum vóru nú tiknar upp í hægstarætti. T.d. segði Warren teir statir verða í stríði við grundlógina, sum ikki loyvu littu á skúlarnar. Hetta hevði so við sær, at herdeildir vóru settar inn í Little Rock fyrri at tryggja, at litt sluppu á skúlarnar. Her segði rætturin at separate but equal ikki kundi nýtast, men at øll vóru líka, og skuldu tí víðfarast líka. Nú tók seg upp enn stórra um-røða, og tað var eisini í hesari tíðini at M. Luther King trein fram. Frá at verða Kommunistar/liberal mótv-egis antikommunistum/konservativum, gjørdist stóra umrøðuevnið nú svørt mótv-egis hvítum. Hetta var tó ikki ein gongd, ið hendi frá degi til dags, men vit kunnu ikki hyggja burt frá dómnum í hesum sambandi. Eisini loyvi hægstarættur undir Warren, nú fólk at verja seg undir grein 5, sum sigur, at tú hevur rætt, ikki at úttala teg. Hægstarættur fekk ringa umtalu ímillum nógva fólk, men kósir var kortini hildin. Nú fór Grundlógin "aftur" at virka viðvíkjandi frælsi hins einstaka.

"Nyggu"-amerikanarar

Amerikanarar, sum høvdu upplivað kríggj fingur ein nyggjan "lívstil." Ynski-ligt var aftur við "isolat-ismuni." Amerikanarar vildu ikki aftur í kríggj. Nú var vanligt at byggja sethús beint utanfyrri stórbýirnar. Hetta var friðarligt smá-borgarligt umhvørvi. Eydn-an var "vovse, villa og vol-vo." Hópurin av børnum vóru fødd. Innkeypsment-unin var standardiserað við at allir etniskir bólkir nyttu supermarkað. Amerikanarar fluttu eisini sera nógva. Uml. 20% fluttu umhvørt ár. Fólk gjørdust, av áðurnevndu or-søkum, tí eisini meir átrún-áðarlig, eisini var hetta eitt mótspæl til Gudleysu kommunismuna. Tað var í hesi tíðini, at talara sum Billy Graham gjørdust kendir. Her ráddi eitt slag av kon-formismu, sum tey ungu síðst í 50'unum vóru um at kvalast av. Hetta vísti nyggja t.d. tónleikara ment-anin. Her komu t.d. Elvis Presley og Little Richard fram. Í films-heiminum var tað James Dean, Marlon Brando. Á bókmenta-økinum gjørdist tú varður við nyggja ættarliðið, sum trein fram. Tað vóru serstak-liga "ráir" ungir dreingir, sum vóru sera innisælir. Sexuella frígiringin byrjaði eisini so smátt í 50'unum. Ein professari skrivaði t.d. bók um seksuallívið hjá kvinnum, henda fekk ikki so góða móttöku millum tey eldru. P-höllin var uppfunnin síðst í 50'unum. Hetta var eisini partur bakgrundini fyrri buldrutu 60'in.

Tað vóru nógvar av áður-nevndu orsøkum til at McCarthyisman gleið í baksýn-i, men kommunistaræðslan var tó ikki heilt burtur. Filmsíðnaðurin var leingi, eftir fall McCarthy, plág-aður av kommunistajakstr-arum. Fleiri av sjónleikar-unum, ið høvdu staðið á svarta lista fingur ikki ar-beiði aftur fyrr enn kanska mitt í 60'unum. Vit sá kommunistahatrið tá amer-ikanarir sendu eksil-kuban-

Beat ungdomurin - blómubørnini, hippiarir - gjørdist ein heimsumfatandi rørsla. Her er eru nokur savnaði við teimum tingunum, ið líkasum høyrdu til. gittarin, astrologisk stjóruteikin, marihuana, langt hár og sjúkarakassabrillur. Harumframt sat tú helst á gólvinum. Henda rørslan byrjaði so smátt fyrst í fimtiárunum, sum uppreistur m.a. ímóti "konformismuni." Rørslan kom rættuliga í hæddina síðst í sekstiárunum. Tað var m.a. hetta ættarlið, ið eisini gjørdi at McCarthyisman hvar rættuliga skjótt úr amerikanska samfelagnum